

BAĞÇILIQDA İNTENSİV TEXNALOGİYA

E.A.PAŞAYEV, Q.F. BABAKİŞİYEV
AKTN "Aqromexanika" Elmi Tədqiqat İnstitutu

Məqalədə bağçılıqda tətbiq edilən intensiv texnologiya, bunun üçün lazım olan texnikalar, əl əməyini yüngülləşdirən bilən alət və avadanlıqlar, haqqında məlumatlar verilmişdir. Bundan başqa bağçılıqla məşğul olan fermerlərə bağların salınması, onlara qulluq edilməsi üçün tövsiyələr verilmişdir.

Açar sözlər: bağçılıq, texnologiya, aqrotexniki tələblər, şum, traktor, suvarma, zərərverici, xəstəlik.

Respublikamızda bağçılıq qədim dövrlərdən ənənəvi bir sahəyə çevrilib ki, bunun da əsas səbəbi meyvələrin vitaminlə zəngin və məhsuldar olmasıdır. Azərbaycan ərazisində təbii halda bitən alma, armud, əzgil, yemişan, zoğal, alça, göyəm, qoz, findıq, şabalıd, badam, moruq, çiyələk və s. meyvə və giləmeyvə bitkilərinə rast gəlirik. Maraqlıdır ki, Azərbaycan meşələri qədim dövrlərdən indiyədək özünün bol cür meyvələri ilə zəngin olmuş və bu meyvələrdən əhali müalicə məqsədi ilə də geniş istifadə etmişdir.

Respublikamız aqrar ölkə olduğundan, dövlət tərəfindən bu sahənin inkişaf etdirilməsinə mütəmadi diqqət yetirilməklə maddi yardım da göstərilir.

Bunu demək kifayətdir ki, 2015-ci ildə "Aqrolinq" ASC tərəfindən lizinqə verilən kənd təsərrüfatı texnikalarının ilkin dəyərində 40 faiz güzəşt tətbiq olunub. Fermerlərə satılan gübrənin qiymətinə tətbiq edilən güzəşt 50 faizdən 70 faizə, güzəşt məbləğinin yuxarı həddi isə hər hektara görə əlli manatdan 80 manata qaldırılıb ki, bunun nəticəsində də əvvəlki illərlə müqayisədə ölkəyə gətirilən gübrənin həcmi 85 min tondan 150 min tona çatdırılıb. Yanacaq və motor yağlarına görə verilən subsidiyanın həcmi 25 faiz artırılaraq 50 manata yüksəldilib ki, bununla da həmin məqsədlə büdcədən verilən subsidiyanın həcmi 22 faiz artıb.

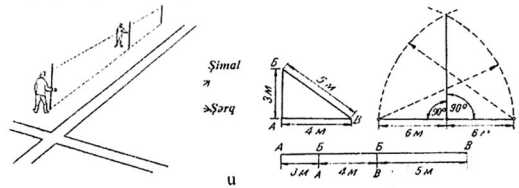
Əhalinin meyvələrə olan tələbatını ödəmək üçün mədəni halda becərilən ağaclardan qısa müddətdə daha çox məhsul verməsini təmin etmək üçün yeni texnika və texnologiyalardan istifadə çox əhəmiyyətlidir.

Azərbaycanda bağçılığın qədim tarixi vardır. Torpaq örtüyünün müxtəlifliyi, əlverişli iqlim şəraiti bu ərazidə tarixən müxtəlif növ meyvələrin yetişdirilməsinə şərait yaratmışdır.

İnsanlar zaman keçdikcə yabani meyvələrdən mədəni meyvələr yetişdirməyə başlamışlar. Azərbaycanda yabani meyvələrin seleksiya yolu ilə mədəniləşdirilməsi üçün hər cür şərait vardır. Alimlərin araşdırmalarına görə Cənubi Qafqaz dünyada bir sıra bitkilərin, xüsusilə meyvələrin (üzüm, alma, ar-

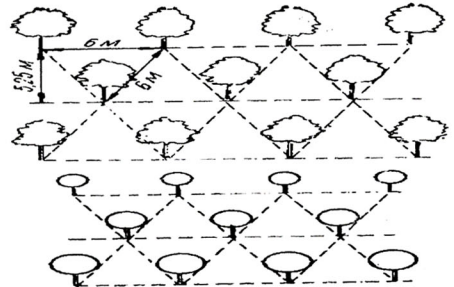
mud, alça, nar, heyvə və s.) ilk dəfə mədəniləşdirilməsinin vətənidir. Azərbaycanın Böyük və Kiçik Qafqaz dağları ətləklərində bağçılıq əsrlər boyu daha geniş şəkildə inkişaf etmiş və bütöv bir ərazini bürümüşdür.

Bağa qulluq bağ salındıqdan dərhal sonra başlayır (şəkl.1,2,3).

Şəkl. 1. Bağın salınmasında sahənin qütblərə uyğun kənar düz xəttinin çəkilməsi

Şəkl. 2. Kəndir vasitəsi ilə sahənin düz bucaq altında cərgələrlə bölünməsi

Şəkl. 3. Şahmat üsulu ilə meyvə ağaclarının əkilməsi.

Burada başlıca rolu əkilən ağacların növü və yetişmə sürəti oynayır.

Bağa qulluqda aşağıdakı tədbirlər əsas şərtidir:

- sahənin seçilməsi və hazırlanması;
- ağacların düzgün budanması;
- gübrələrin vaxtlı-vaxtında verilməsi;
- sahənin əkin üçün aqrotexniki tələblərə uyğun hazırlanması;
- suvarma sisteminin düzgün qurulması;
- xəstəliklər və ziyanvericilərə qarşı mübarizə.
- meyvələrin yığılması;

Ən mühüm tədbirlərdən biri də plantaj şumundan (dərın şum) qabaq torpağa üzvi və mineral gübrələrin verilməsidir. Şumdan qabaq hər hektara 30-40 ton üzvi gübrə (peyin), adətən POY-6 tipli aqreqatlar vasitəsi ilə verilir [1].

Sahənin şumlanması, şumlama zamanı gübrələrin verilməsi əsas şərtlərdən biridir. Bağ salmaq üçün seçilən sahənin torpağı elə olmalıdır ki, həmin sahələrdə əkilən meyvə ağacları məhsuldar olmaqla yaxşı inkişaf edə bilsin və uzun ömürlü olsun. Bu məqsədlə, birinci növbədə, sahədə olan xırda təpəciklər və çuxurlar, yarpaqlar, dərələr və xəndəklər ləğv edilib doldurulmalı, sahənin səthi hamarlanmalıdır.

Torpaq strukturunun yaxşılaşması üçün çoxillik otların da böyük əhəmiyyəti vardır. Ona görə də 2-3 illik yonca əklməsi intensiv meyvə bağları üçün ən yaxşı sələf sayıla bilər.

Torpağın məhsuldar hissəsi onun üst qatında (20 sm) cəmlənir, ona görə də çalalar qazılında üst məhsuldar hissə bir kənara qoyulur. Çalının dərinliyindən çıxan torpağı çevrənin ətrafına tökülməməlidir. Yaxşı olar ki, bu torpaq istifadə olunmasın. Bütün çalalar qazılından sonra, torpağın kənara atılan məhsuldar hissəsi üzvi və mineral gübrələrlə qarışdırılıb çalalara doldurulmalıdır.

Texnoloji şərtləri nəzərə alaraq tingləri əkmək üçün çalalara üzvi gübrələr (yanmış peyin, kompost) aqrotexniki tələblərə uyğun əlavə edilir. Torpağın tərkibində gilin faizi çoxdursa, hər çalaya bir vedrə hesabla ilə (yəni 10...15 kq) çay qumu əlavə edilməlidir.

Bir-iki illik tinglərdən istifadə etmək daha əlverişlidir. Əgər ting açıq kök sistemində malikdirsə, yaxşı olar ki, kökü yaxşı inkişaf etmiş tinglərdən istifadə edilsin.

Bağçılığın intensiv inkişafında istifadə edilən mühüm aqrotexniki tədbirlərdən biri də torpaqda su rejiminin düzgün tənzim olunmasıdır.

Bir hektar sahəni bir dəfə suvarmaq üçün verilən əkin suyunun miqdarına suvarma norması deyilir və kub metrə ölçülür. Çoxillik təcrübələr nəticəsində alma bağları üçün aşağıdakı təxmini suvarma norması məsləhət görülür.

1. Erkən yaz ehtiyat suvarmasında hər hektara 600-700 kub metr.
2. Çiçəkləmədən əvvəl, və ya çiçəkləmədən sonra aparılan suvarma 500-600 kub metr.
3. Güclü vegetativ boyatma dövründə 800-900 kub metr.
4. Çiçək tumurcuqlarının diferensiyası (meyvəyə çevrilən) dövründə 500-600 kub metr.
5. Meyvələr rəng alan dövrdə 700-800 kub metr.
6. Payız-qış ehtiyat suvarmasında 1000-1200 kub metr. Hər bir fermer suvarılan sahələrdə əkin suyunun hesabını aparmalıdır.

Öz axımı ilə (şırımla) suvarmadan insanlar ta qədimlərdən istifadə etmişlər. Bu üsul hələ də suvarma üsulları arasında yer almaqdadır.

Meyvə ağaclarını suvararkən damcı üsulu ilə suvarma daha əlverişlidir. Su xüsusi borularla (plastik və s.) axdığından, buxarlanma və sızma kimi su itkiləri olmur, nəticədə suyun dördü birinə qənaət edildiyindən bu üsul, axım ilə suvarma üsulundan daha səmərəlidir.

Çiləmə üsulu suvarmanın daha müasir üsuludur, ancaq bu da xüsusi avadanlıqlar tələb edir.

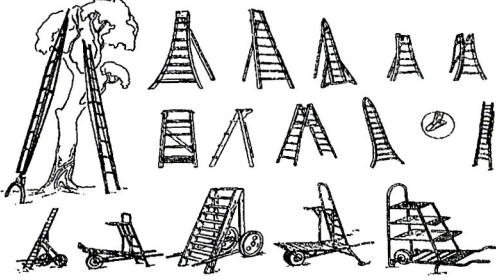
İntensiv bağlarda cərgəaralarının uzun müddət qara herik altında saxlanması torpağın strukturunun pozulmasına səbəb olur. Ona görə də suvarılan və rütubətlə yaxşı təmin olunan intensiv meyvə bağlarında tinglər bağa əklidikdən sonra cərgəarası torpaq 3-4 il qara herik altında saxlanılmalıdır. Qara herikdən sonra 1-2 il sidental bitkilər əklməli və təbii çəmənliklə növbələşdirilməlidir. Sonra 4-5 ildən bir cərgəaralarında qara heriklə təbii çəmənliyin yerləri dəyişdirilməlidir. Bəzi hallarda tərəvəz də əkilə bilər [2].

Meyvəçilikdə vacib məsələlərdən biri də bitkilərin zərərverici, xəstəlik və əlaq otlarından mühafizəsidir.

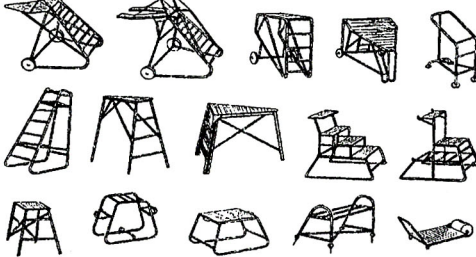
Meyvə bağlarında meyvəyeyənlərə, yarpaq bükənlərə, mənənlərə, gənələrə, yastıcılara, herməslərə və s. təsadüf olunur ki, bu zərərvericilərdən bəziləri hətta ciddi məhsul itkisinə səbəb olur. Zərərvericilərə bərabər meyvə ağacları üzərində unlu şəh, yalançı unlu şəh, dəngil, sitosporoz, meyvə çürümələri və s. xəstəliklər müşahidə olunur.

Zərərverici və xəstəliklərlə yanaşı meyvə aqrosenozunda müşahidə olunan əlaq otları meyvə ağaclarına bilavasitə zərər vurmaqla yanaşı (tüfeyli əlaq otları), ehtiyat qida maddələrinin mənimsənilməsinə, rütubətin azalmasına, səbəb olur. Göründüyü kimi meyvə ağaclarının becərilməsində zərərli orqanizmlərə qarşı mübarizə tədbirlərinin aparılması çox vacibdir. Zərərvericilərə, xəstəliklərə və əlaq otlarına qarşı pestisidlərin geniş tətbiqi ətraf mühitin çirklənməsinə, məhsulun kəmiyyət və keyfiyyətinin pisləşməsinə, faydalı və xeyirli fauna və floranın məhv olmasına, biosferdə bioloji dövrənin pozulmasına səbəb olur. Bu problemlərin qarşısının alınması üçün zərərli orqanizmlərə qarşı mübarizə tədbirləri elə təşkil edilməlidir ki, meyvəçilikdə davamlı inkişafa nail olmaq mümkün olsun. Bu məqsədlə mübarizə üsullarının (aqrotexniki, bioloji, mexaniki, fiziki, kimyevi, genetik, karantin) kompleks və ya inteqrə edilmiş şəkildə tətbiqi müsbət səmərə verir və yuxarıda sadalanan mənfə halların qarşısının alınması üçün etibarlı zəmin yaradır. Ona görə də meyvə bağlarında mübarizə üsullarına daxil olan vasitələrin düzgün və optimal vaxtda tətbiqinə nəzarət çox vacibdir.

Budamadan əvvəl aşağıdakıları bilmək vacibdir: Nə qədər çox kəssək, bir o qədər çox boy artımı və az məhsul olacaq, yəni ağac özü güclü, lakin meyvəsi az olacaqdır. Az budanan ağac bol məhsul verir, lakin meyvələri xırda olur. Ona görə də ən səmərəli həddi – qızıl ortanı tapmaq vacibdir. Üçüncü ildə ən böyük bucaq altında inkişaf etmiş 4-5 budaq seçilir, onlar yarıya qədər, zəiflər isə üçdə ikisi qədər qısaltdılır.

Şəkil 4. Meyvələrin yığılması üçün müxtəlif nərdivanlar.

Şəkil 5. Meyvələrin yığılması üçün ayaqaltılar.

Meyvələri yığmağın müxtəlif üsulları vardır:
 – əl ilə, bağçılıq alətləri (nərdivanlar, ayaqaltılar, səbətlər, taralar, sumkalar və s.) (şəkil.4,5);
 – traktorla aqreqatlaşdırılan və özü hərəkət edən yığım platformaları;
 – mexanikləşdirilmiş xüsusi meyvə yığan maşınlar.

Platformalardan, həmçinin ağacların budanmasında da geniş istifadə edilir.

Ağacların budanmasında və meyvələrin yığılmasında istifadə edilən çoxlu sayda özü hərəkət edən platformalar mövcuddur.

Meyvələrin yığılmasında geniş istifadə edilən üsullardan biri də ağacların mexaniki üsulla silkələnməsidir [3]. Bu maşınlar yüksək məhsuldar olmaqla meyvələrin keyfiyyətli yığılmasını da təmin edir. Xarici dövlətlərin istehsalı olan, bu tipli xüsusi tutucusu olan, maşınlar mövcuddur. Bu tipli maşınlarla alma, armud, gavalı, giləs və s. bir gövdəli ağacların meyvə yığmaq mümkündür.

Respublikamızda, sovetlər birliyindən qalmış alma bağları fermerlərə şəxsi təsərrüfat üçün pay halında bölünmüşdür. Xüsusən, Quba-Xaçmaz bölgəsində min hektarlarla alma bağları mövcuddur. Təəssüflər olsun ki, meyvə yetişdiyi dövrdə istehlakçı-əlverişli olmadığından və vaxtında bazarlara çatdırılmadığından meyvələr bağlardaca çürüyüb, zay olur.

Sok zavodları bu meyvələri aşağı qiymətli götürdüyündən fermerlərə sərif etmir. Son nəticədə bağçılığa maraq azalır, bəzi yerlərdə çoxillik ağaclar kəsilərək yerində daha sərifli - buğda, arpa, yonca, tərəvəz və bostan bitkiləri əkilir.

ƏDƏBİYYAT

1. А.И.Тищенко, Я.З.Жилицкий «Справочник механизатора - садовода». М. 2008 г. 2.www.fermer.ru
- 3.Варламов Г.П. «Машины для формирования кроны и уборки урожая плодово-ягодных культур». Москва. «Машиностроение». 2005 г.

Интенсивная технология в садоводстве

Э.А.Пашаев, Г.Ф.Бабакишьева

В статье даны сведения об оборудовании и приспособлениях интенсивной технологии для внедрения в бахчеводстве. Кроме этого даны рекомендации фермерам занимающимся садоводством.

Ключевые слова: садоводства, технология, агротехнические требования, вспашка, трактор, полив, вредители, болезни.

Intensive texnology in gardening

E.A.Pashayev, Q.F. Babakishiyeva

The article provides information on intensive gardening texnology, the texniques needed for it, tools and equipment that can facilitate hand labor. Furthermore, recommendation have been given to the farmers about gardening and how bookiny after them.

Key words: gardening, technology, agro technical requirements, plow, tractor, irrigation, pest, disease.